

Kötelező biztosítási rendszer keretében nyújtott, járulékfizetés fejében járó szociális szolgáltatásokkal (nyugdíjjal) kapcsolatos sztenderdek az Alkotmánybíróság gyakorlatában

Az állam szociális ellátásokkal kapcsolatos változtatási lehetőségeinek, jogosítványainak alkotmányosságáról az Alkotmánybíróság a 43/1995. (VI. 30.) AB határozatában fejtette ki álláspontját. Kiindulópontként megerősítette a 26/1993. (IV. 29.) határozatában kimondott tételt, mely szerint

„az állam széleskörű jogosítványokkal rendelkezik a szociális ellátásokon belüli változtatásokra, átcsoportosításokra és átalakításokra a gazdasági viszonyok függvényében. A változtatások joga azonban nem minden korlátozás nélkül illeti meg az államot. (26/1993. (IV. 29.) AB határozat, ABH 196, 199, 200.)”

E korlátok a következőkben öltenek testet:

*„az egyes változtatások alkotmányossága azonban függ attól is, hogy nem ütköznek-e más alkotmányos elvekbe és jogokba, így nem ellentétesek-e a **jogbiztonság elvével, a hátrányos megkülönböztetés tilalmával, illetve - ha biztosítási elemet is tartalmazó szolgáltatásról van szó - a tulajdon védelmével.**”*

(...)

*„A **jogbiztonság** - amely az Alkotmánybíróság szerint a jogállamiság leglényegesebb fogalmi eleme és a szerzett jogok védelmének elvi alapja - a **szociális ellátási rendszerek stabilitása szempontjából tehát különös jelentőségű. A szolgáltatásokat és a hozzájuk fűződő várományokat nem lehet sem alkotmányosan megfelelő indok nélkül, sem pedig egyik napról a másikra lényegesen megváltoztatni. Az átmenet nélküli változashoz különös indok szükséges. A kötelező biztosítási rendszer esetében a járulékok kötelező befizetése, vagyis e "vagyonelvonás" fejében a biztosított a rendszer fokozottabb stabilitását várhatja el.**”*

(...)

*„A **törvénnyel elrendelt kötelező járulékfizetést, - amely a közteherviseléstől (Alkotmány 70/I. §) lényegét tekintve eltér, mert személyes és előre meghatározott igény származik belőle, - csakis egy nagymértékű állami garanciavállalás (a másik oldalról: bizalomvédelem) legitimálhatja.***

A kötelező biztosítás elvonja ugyanis azokat az eszközöket, amelyekkel az érintett a saját kockázatára maga gondoskodhatott volna magáról és családjáról, s ezt a vagyont a társadalombiztosítás szolgálatába állítja úgy, hogy a biztosított a szolidaritás alapján másokról is gondoskodni tudjon. (...) A kötelező biztosítási rendszerben, e rendszerhez kötődve kialakult szociális ellátások védelme ezért különösen indokolt.

*A várományok annál nagyobb védelmet élveznek, minél közelebb állnak a "beteljesedéshez", vagyis a szolgáltatásra való alanyi jog megnyíltához. **A már élvezett, megszerzett szolgáltatás még inkább védendő.**”*

(...)

*„A **járulék fejében járó szolgáltatás megvonása vagy jogalapjának kedvezőtlen megváltoztatása az alapjogi sérelem ismérvei szerint bírálható el.***

*Ezt az Alkotmánybíróság az eddigiekben mint a biztosítási elem elsőbbségét vallotta a társadalombiztosítás vegyes rendszerén belül. **A járulékkal fedezett***

időszakra feltétlenül szolgáltatni kell a nyugdíjat, különben szerzett jogtól fosztanak meg a jogosultat (11/1991. (III. 29.) AB határozat, ABH 1991, 35); a biztosítás szabályai szerint számított nominális nyugdíj sérthetetlen, a biztosítás és szolidaritás arányainak önkényes megváltoztatása alkotmányosan kizárt (26/1993. (IV. 29.) AB határozat, ABH 1993, 200).

Valamely szolgáltatás átmenet nélküli megváltoztatása, vagy "lecsúsztatása" azonban a biztosításból a segélyezésbe abban is a jogi pozíció lényeges változását hozza, hogy a bizalomvédelem szempontjából egy gyengébb kategóriába kerül az érintett (megszűnik a - tulajdonvédelem-), s ez fölér egy alapjogba való beavatkozással.

(...)

„Mindazon társadalombiztosítási szolgáltatások esetében, ahol a biztosítási elem szerepet játszik, a szolgáltatások csökkentésének vagy megszüntetésének alkotmányossága a tulajdonvédelem ismérvei szerint bírálendő el.

A tulajdon alapjogi védelmének kiterjesztése társadalombiztosítási szolgáltatásokra és várományaikra az Alkotmánybíróságnak a tulajdon funkciójáról kifejtett felfogásába illeszkedik. "Az Alkotmány a tulajdonjogot, mint az egyéni cselekvési autonómia hagyományos anyagi alapját részesíti védelemben. Az alkotmányos védelemnek úgy kell követnie a tulajdon társadalmi szerepének változását, hogy közben ugyanezt a védelmi feladatot elláthassa. Az alapjogi tulajdonvédelem kiterjed a tulajdon egykori ilyen szerepét átvevő vagyoni jogokra, illetve közjogi alapú jogosítványokra is (például társadalombiztosítási igényekre) " (64/1993. (XII.22.) AB határozat, ABH 1993, 380) ”

45/1995. (VI. 30.) AB határozatában az előzőekben idézettekhez kapcsolódóan az Alkotmánybíróság megerősítette a következőket:

„A kötelező biztosítás mind az egyén cselekvési autonómiáját, mind ennek hagyományos anyagi alapját, tulajdonhoz való jogát korlátozza. (...) A társadalombiztosítási járulékfizetési kötelezettségből a biztosítás jellegénél fogva személyes és előre meghatározott igények származnak.”

Idézhetők továbbá a testület 56/1995. (IX. 15.) AB határozatának következő megállapításai.

„Mivel az állam a társadalombiztosítás jogszabályilag meghatározott szolgáltatásait garantálja, mindazokban az esetekben, amikor törvény a társadalombiztosítás kiadásait (szolgáltatásait) csökkenti, a csökkentett szolgáltatások tekintetében megszűnik ez a mögöttes állami garancia is. (...) Az Alkotmánybíróság elvi élel mutat rá arra, hogy alkotmányosan a társadalombiztosítás szolgáltatási rendszerét nem lehet a végtelenségig "fogyasztani", a szolgáltatásokat és a hozzájuk fűződő várományokat nem lehet mértéktelenül csökkenteni, az ellentételezések érintetlenül hagyása mellett a kölcsönös teljesítések egyensúlyát nem lehet aránytalanul megváltoztatni. (...) A társadalombiztosítás szolgáltatásainak az előre nem látható - ellentételezés nélküli - csökkentése és mindezeknek a napi gazdaságpolitikai célkitűzések szolgálatába állítása a rendszer stabilitásának alkotmányos követelményét veszélyezteti, sérti a bizalomvédelem elvét és az állam alkotmányos garanciavállalásának kötelezettségét.”

A fentiek tételesen a következőképpen foglalhatók össze:

1. Az állam által nyújtott olyan szociális ellátások, mint a nyugdíj, szolgálati nyugdíj legfontosabb jellemző vonása abban ragadható meg, hogy a foglalkoztatottól aktív időszakában az állam a kötelező járulékfizetéssel vagyont, tulajdont von el. Az Alkotmány 13. § (1) és (2) bekezdése szigorú szabályokat tartalmaz a tulajdon, a tulajdonhoz való jog védelmével kapcsolatban. **A kötelező járulékfizetés képében történő tulajdonelvonással az állam kezelésébe, a társadalombiztosítási rendszerbe kerül az a vagyon, amely az érintett időskori megélhetését hivatott biztosítani. Ezért e tulajdonelvonást csakis egy nagymértékű állami garanciavállalás (a másik oldalról: bizalomvédelem) legitimálhatja.**
2. A kötelező járulékfizetésből személyes és előre meghatározott igény származik. **A szolgálati nyugdíj az évekig, évtizedekig tartó vagyonelevonás és az ahhoz kapcsolódó állami garanciavállalás miatt szerzett jogként illeti meg a jogosultat.**
3. A biztosított a biztosítási rendszer fokozottabb stabilitását várhatja el. E stabilitás azt is jelenti, hogy **az állam által nyújtott szolgáltatásokat nem lehet sem megfelelő indok nélkül, sem pedig egyik napról a másikra lényegesen megváltoztatni.** A járulék fejében járó, illetve a már megszerzett, élvezett szolgáltatás **fokozott védelemben részesítendő.**
4. A járulék fejében járó **szolgáltatás megvonása vagy jogalapjának kedvezőtlen megváltoztatása az alapjogi sérelem ismérvei szerint bírálendő el.**